

Lunds universitet
Litteraturvetenskapliga Institutionen
LIVK01
2011-01-03

Julia Holm
Handledare Birthe Sjöberg

Den absurda människans oskuld

En jämförande läsning av Albert Camus *Främlingen* och John Steinbecks *Öster om Eden* ur ett existentialistiskt perspektiv

Innehåll

Inledning.....	1
Syfte och uppläggning.....	1
Teoretisk diskussion.....	2
Metod och tidigare forskning.....	4
Existentialism.....	5
Camus existentialism.....	7
Summering av <i>Öster om Eden och Främlingen</i>	
Öster om Eden.....	8
Främlingen.....	10
Jämförande analys	
<i>Främlingen</i> och <i>Öster om Eden</i> ur ett existentialistiskt perspektiv	12
Gud är död.....	13
Mot alla sorters system.....	14
Den existentialistiska livskänslan.....	16
Livslögnen och det inautentiska tillståndet.....	17
Främlingskapet.....	19
Den fria viljan och friheten som ger ansvar.....	21
Medvetandets betydelse.....	25
Självmördaren är motsatsen till den dödsdömde.....	28
Avslutande diskussion.....	32
Litteraturförteckning.....	35

Inledning

Det finns romaner som, vare sig man älskar eller ogillar dem, biter sig fast i minnet. De har något speciellt. Likaså finns det specifika karaktärer i romaner som fastnar i minnet, även om romanerna de tillhör kanske inte gör det. För mig finns det två sådana fascinerande romankaraktärer; nämligen Mersault i Albert Camus *Främlingen* (L'Etranger 1942) och Cathy i John Steinbecks *Öster om Eden* (East of Eden 1952).

Jag tycker mig kunna finna vissa intressanta likheter mellan de båda karaktärerna, även om karaktärerna inte tillhör samma kön eller nationalitet och tillhör två vitt skilda romaner av två olika författare med olika nationaliteter och utgångspunkter. De är båda smått obegripliga karaktärer, till synes kalla och osympatiska främlingar i samhället. Likheterna tycks finnas i den existentialistiska livssyn som jag anser att de båda karaktärerna delar.

Därför har jag valt att jämföra dessa två romaner och i min undersökning kommer jag att använda mig av ett franskt ateistiskt existentialistiskt perspektiv med utgångspunkt i Camus tankar om den absurda människan.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka om de existentialistiska motiv som finns i *Främlingen* även går att finna i *Öster om Eden*.

Fokus kommer jag att lägga på jämförelsen av karaktärerna Cathy och Mersault. Jag anser att jag framförallt hos karaktären Cathy kan hitta likheter med Mersault och genom denna jämförelse hoppas jag kunna bevisa att dessa likheter bottnar i en existentialistisk syn på livet.

Jag strävar efter att kunna omvärdera synen av Cathy som karaktär. Istället för att endast betraktas som en tämligen icke- dynamisk stereotyp av ondska, en djävulsk figur, så vill jag visa att hon inte skiljer sig mycket från karaktären Mersault.

De båda karaktärerna gör på flera sätt samma andliga resa, en resa som följer Camus existensfilosofiska agenda om den absurda människan, från driftstyrt agerande utan reflektion, till klarsynthet och medvetna ställningstaganden. Mitt mål är att kunna visa att även Cathy kan betraktas som den oskyldiga människa i en absurd värld som Camus existentialism förespråkar och som Mersault utgör exemplet på, även om de båda karaktärerna slutligen intar olika ställningstaganden.

Teoretisk diskussion

När det kommer till Mersault i *Främlingen* är det tämligen klart och vedertaget att det räknas som ett verk ur den franska existentialismen. Även om Camus inte gärna ville kalla sig existentialist, så innehar romanen alla de kvalitéer och tendenser från existensfilosofiska teorier som behövs för att kunna kallas ett existentialistiskt verk.¹ *Främlingen* beskriver den mänskliga existensen, denna slumpmässiga och till synes meningslösa tillvaro, och människans medvetande, livsglädje och vilja som viktiga faktorer för ett hållbart liv i en värld utan hopp, framtidstro eller mening.

Öster om Eden däremot är skriven ur ett annat perspektiv, av en författare med andra utgångspunkter och motiv. Det är ingen roman som har sagts gå i existentialismens fotspår, inte heller någon av de många andra romaner Steinbeck skrivit. Motivet med *Öster om Eden* var att skriva ett släktepos över hemtrakterna Kalifornien och Salinasdalen och Steinbeck beskriver här sin mors släkt och även en annan fiktiv familj. Romanen är skriven i en romantisk anda, med en allegorisk bakgrund som utgörs av historien om Kain och Abel från *Gamla Testamentet*, samt det bakomliggande motivet med Edens lustgård.

De likheter man kan se mellan de två författarna är kopplingen i tid mellan de två författarskapen. De är båda födda i början av 1900- talet, en tid djupt påverkad av krig.

¹ Bernt Olsson och Ingemar Algulin kallar *Främlingen* för "det konstnärligt sett kanske mest lyckade av existentialismens verk", *Litteraturens historia i världen*, Stockholm 2005 (1990), s. 562

Camus växte upp i Algeriet som en fransk koloni med stridigheterna mellan den arabiska frigörelsegruppen och fransmännen. Båda författarnas liv präglades av en tid med både första och framförallt andra världskriget och var alltså med under den tidsanda som präglade efterkrigstiden, en tidsanda som sägs ha haft stor påverkan på de existencialistiska tankegångarna. Även om författarna är av olika nationaliteter så finns där gemensamma nämnare.

Tittar man på den litterära stilen kan likheterna tyckas vara få i *Främlingen* och *Öster om Eden*. Där Steinbeck är romantiskt beskrivande och hans prosa är semipoetisk är Camus sparsammare med orden. Camus litterära stil är präglad av att visa snarare än att beskriva och är mer korthuggen än Steinbecks flytande prosa. Detta avskalade sätt att skriva som Camus använder sig av i *Främlingen* är ett skrivsätt som är starkt influerat av en annan stor amerikansk författare, Ernest Hemingway.

Hemingways typiska ögonblicksprosa, denna så kallade isbergsprosa där beskrivningarna är få och läsaren själv måste hitta andemeningen i texten passade utmärkt för Camus syfte i *Främlingen*. Han ville ta fram Mersault som ett praktiskt exempel, utan att behöva förklara det. Om just Hemingways influenser på Camus litterära stil i *Främlingen* skrev Sartre utförligt när han gjorde en tolkning av *Främlingen* redan 1943, ett år efter att den utkommit.²

Steinbeck brukar tillsammans med Hemingway och Faulkner beskrivas som de stora amerikanska författarna från samma generation, så visst har de båda författarna hämtat inspiration från samma litterära familj, även om Camus litterära stil påminner mer om Hemingways stil än vad Steinbecks prosa gör.

De två romanerna är dessutom båda laddade med samhällskritik och symboler, och där Steinbeck använder Gamla Testamentet som allegoriskt material utgör Mersault i *Främlingen* en allegori för en främling bland främlingar, en främling i mänskligheten.

² Jean-Paul Sartre, "Tolkning av främlingen", *Tystnadens republik & Sartre om Sartre*, Trondhjem 1988 (1947), s. 21

Metod och tidigare forskning

Jag kommer att börja med att beskriva existentialismen som livsåskådning då den frågeställning jag valt kräver en närmare förklaring av den teoretiska bakgrunden. Det har gjorts en enorm mängd forskning runt existentialismen samt dess förespråkare, en forskning som är alltför omfattande för att jag ska ha tid och plats för att ta del av alltihop. Därför har jag fokuserat på Thure Stenströms verk om *Existentialismen* (1976), då han är en av de största forskarna i Sverige inom ämnet, och C. G. Bjurströms *Albert Camus* (1957). Jag har även lagt fokus på Camus essä *Myten om Sisyfos* (1943) som kan ses som en teoretisk kommentar till *Främlingen* där han närmare förklarar sin livsåskådning.

För att tydliggöra de franska ateistiska existensfilosofiska teorierna har jag använt mig av Birthe Sjöbergs begreppsschema i hennes avhandling *Sivar Arnér- den livsbejakande nihilisten*.³ Där har Sjöberg utifrån Stenströms jämförande studie mellan Nietzsche och de franska existentialisterna i *Existentialismen* med hjälp av ett antal centrala begrepp pekat på de olika tänkarnas gemensamma tankemotiv. Dessa punkter kommer jag att använda mig av i min jämförelse av romanerna. Därefter kommer jag att göra en summering av de respektive verk jag har valt att analysera, *Öster om Eden* och *Främlingen* och sedan följer min jämförande analys av de två romanerna och romankaraktärerna Mersault och Cathy.

Jag har inte under mitt arbete med uppsatsen någonstans tagit del av forskning rörande de här två romanerna i ett gemensamt sammanhang. Den jämförelse jag gör mellan romankaraktärerna är alltså på eget bevåg, och utgörs helt och hållet av min egen undersökning.

Slutligen kommer jag att avsluta med en diskussion och en sammanfattning av min analys.

³ Birthe Sjöberg, *Sivar Arnér- den livsbejakande nihilisten*, Lund 1993 s. 69 ff

Existentialism

Ett av existentialismens mest centrala tankemotiv är att ”endast den filosofi har värde som icke är resultatet av enbart teoretiska överväganden utan som bottnar i levande, individuell erfarenhet”, skriver Stenström.⁴

Existentialismen är en livsåskådning som utgår ifrån tanken på den mänskliga existensen. Människan är fri men samtidigt satt i en viss situation på jorden, och det är hennes eget ansvar att forma sig själv genom sina handlingar och sina val.

I en värld där människan själv har det yttersta ansvaret för sitt liv är valen hon gör viktiga – något som enligt vissa existensfilosofer leder till en stark valångest och förtvivlan. Uppfattningen att existensen föregår essensen är mer eller mindre gemensamt för alla existensfilosofer och det innebär att det inte finns någon mening med livet som du inte skapar själv. Det existerar inte heller någon medfödd mänsklig natur. Den enskilde individen avgör själv sitt öde.

Existentialismen utgör ingen egentlig skola och gemensamt för existentialisterna är vissa utmärkande tankemotiv, snarare än sättet att uttrycka motiven och hitta lösningar på problemen. Vissa tankemotiv kan härledas till Augustinus och Sokrates, samt till Pascal och Dostojevskij, men framförallt härrör tankarna från Kierkegaards existensfilosofi. Den Kierkegaardrenässans som startade under världskriget då hans texter översattes till franska och tyska var förutsättningen för den moderna existentialismen. Karl Jaspers och Martin Heidegger utformade därefter under inflytande av Kierkegaard och Nietzsche en tysk variant av det som kom att kallas existentialism.⁵

Termen existentialism (existentialist) är ursprungligen fransk och myntades först 1943 av fransmannen Gabriel Marcel i en universitetsdebatt mellan Marcel, Sartre och Pierre Boisleau. Tidigare hade man endast pratat om existensfilosofi när man diskuterade Kierkegaard, Heidegger, Sartre m.fl. Men efter andra

⁴ Thure Stenström, *Existentialismen*, Stockholm 1976, s. 58

⁵ Nationalencyklopedin; <http://www.ne.se/lang/existentialism>

världskriget då de existencialistiska tankarna gick hand i hand med efterkrigstidens känsla av meningslöshet vann termen hävd. I Frankrike bildades den franska ateistiska existencialismen med förgrundsgestalter som Sartre, Simone de Beauvoir, Marcel och Camus, även om vissa anammade benämningen och andra avsåg sig den.⁶

Jag kommer att begränsa mig till att, efter att ha nämnt dessa tänkares odiskutabla influenser på de s.k. moderna existencialisterna, lägga fokus på Camus existensfilosofi då han är författaren till en av de romaner jag valt att undersöka och hans filosofi lämpar sig bäst för den undersökning jag tänkt genomföra.

Camus existencialistiska livsåskådning brukar sammanföras med den moderna franska ateistiska existencialismen, men Camus själv ville inte räknas dit. Några av hans främsta verk är *Främlingen* om den absurda människan Mersault och den moralfilosofiska essän *Myten om Sisyfos* (1943) som gavs ut strax efter *Främlingen*. Mycket pekar mot att Camus vid tidpunkten för de båda verkens tillkomst stod mycket nära Sartres existensfilosofi.

Att Sartre när *Främlingen* var nyutkommen skrev en positiv recension om romanen, och kallade den en "representant för existencialismen" har satt sina spår, och vare sig Camus ville det eller inte så brukar han sägas tillhöra existencialismens breda paraply.⁷

⁶ Stenström, s. 22

⁷ Kaj Falkman, "Camus fann friheten i fiktionen", *Svenska Dagbladet*, Publiceringsdatum: 2009-06-13.
<http://www.svd.se/kulturnoje/understrecket/camus> 2010-12-10, utskrift i författarens ägo

Camus existentialism

Camus existensfilosofi präglas av tanken på det absurda. I en absurd värld existerar ingen Gud och det finns ingen tro på högre system eller en mening med livet. Finns ingen Gud finns inte heller några sanningar och värdesystemet förlorar sin mening då det inte finns något gott eller ont. Den absurda människan är en oskyldig människa och detta kommer jag att använda mig av i min jämförelse av karaktärerna.⁸

Den primära frågeställningen lyder hur människan kan leva i en absurd värld medveten om dess meningslöshet. Om livet i sig är utan mening och vi föds slumpmässigt till jorden utan något syfte; vad finns det då för mening med att leva?⁹ De flesta existensfilosoferna är eniga i tanken om att den viktigaste förutsättningen för ett liv i en absurd värld är ett reflekterande medvetande med genomtänkta val och handlingar, men de olika tänkarna har annars olika praktiska lösningar på livsfrågan.

Albert Camus avsåg sig tituleringen existentialist då han "aldrig avsiktligt framträtt som professionell filosof eller systembyggare" eller genomgått den filosofiska skolning som både Sartre och de Beauvoir förvärvat. Han ogillade att ingå i en kategorisering då hans själv var allt annat än för system och doktriner - något som går hand i hand med just en existentialistisk livssyn.¹⁰

Camus ville inte generaliseras med tänkare som Kierkegaard, Heidegger, Husserl och Jaspers därför att han ansåg, som han uttrycker i *Myten om Sisyfos*, att de alltför godvilligt hade försonats med tillvarons absurditet. De hade som Stenström skriver tagit "det intellektuella oförsvarliga 'språng' som upphäver antinomin mellan människan som frågar efter en mening i världen och den meningslösa världen." De hade alla hittat en kompromiss på problemet, bland

⁸ C. G. Bjurström, Albert Camus, Stockholm 1957, s. 25 f

⁹ Bjurström, s. 24 f

¹⁰ Stenström, s. 25

annat Kierkegaard, Jaspers och Chestov, de kristna existentialisterna, som valde att identifiera det absurda med Gud.¹¹

Ändå är inflytandet från de ovan nämnda tänkarna tydlig hos Camus, speciellt i *Myten om Sisyfos*. Mersault i *Främlingen* är en "innocent", ett praktiskt exempel på en animaliskt omedveten människa som lever i symbios med naturen. *Myten om Sisyfos* utgör den klarsynta och teoretiska kommentaren till *Främlingen* där vikten av medvetenheten påpekas. Här diskuterar Camus människans förtvivlade situation och villkor och söker genom noga överväganden och reflekterande hämta fram en sorts lycka ur situationen. Förutom själva lösningen bygger filosofin på samma tankar som Kierkegaard, Heidegger m.fl. först formulerade och som är byggstenarna i den franska moderna ateistiska existentialism som Sartre och de Beauvoir förespråkade.¹²

Öster om Eden

Precis som Faulkner handlade Steinbecks bästa prosa om den plats han växte upp på, sitt älskade Kalifornien och Salinasdalen. Steinbeck skrev om *Öster om Eden* som publicerades 1952 att alla romaner dittills bara hade varit träning inför detta hans storslagna släktepos, det han ville skulle bli hans mästerverk. Han lade ner nära fem år av forskning på romanen, däribland studerandet av det bibliska material som han använde som bakgrundsalllegori för romanen, nämligen historien om Kain och Abel från Genesisdelen i Gamla testamentet.¹³

Den centrala tanken med romanen är den allmänmänskliga kampen som ständigt pågår inom varje människa, kampen mellan gott och ont, den mänskliga själens dualism.¹⁴ Men jag anser mig även hitta en hel del existentialistiska drag, troligen präglade av efterkrigstidens stämningar, precis som Camus *Främlingen*.

¹¹ Stenström, s. 25

¹² Stenström, s. 25 f

¹³ Paul McCarthy, *John Steinbeck*, New York, 3:e utgåvan 1981, s, 117

¹⁴ McCarthy, s. 117

I *Öster om Eden* lär vi känna de två familjerna Hamilton och Trask. Hamilton i Salinasdalen beskrivs som en stor familj med massa barn, varav modern är strikt religiös och fadern Samuel en intelligent, god människa som jobbar hårt för att få något ut av deras ofruktbara mark.

I Connecticut lever den andra familjen, Trask, som Steinbeck beskriver parallellt med familjen Hamilton. I det första kapitlet om familjen Trask framstår bröderna Adam och Charles som en modern Kain och Abel som växer upp med en distanserad mor och med en strikt fader som hyser starkare tillgivenhet för den lugne Adam än den hårde, arbetsföre Charles. Detta väcker stark svartsjuka hos Charles som nästan dödar Adam vid ett tillfälle, i fas med den bibliska historien.

Samtidigt får vi i ett eget kapitel bekanta oss med flickan Cathy Ames, karaktären som jag kommer att analysera utförligare i analysdelen. Kapitlet börjar med att Steinbeck beskriver ett monstrum, en människa som saknar en mänsklig faktor. Precis som någon kan ha en fysisk defekt som en haltande fot, beskrivs ett monstrum som någon med en psykisk defekt, ett fel i själen. Cathy beskrivs som ett av dessa monstra.¹⁵

Hon berättas ha gjort diverse onda handlingar ända sedan hon var en liten flicka. Hon har lurat pojkar till att förgripa sig på henne för att sedan sätta dit dem, manipulerat sin unge professor till den grad att han tar sitt liv, och så småningom satt eld på sitt familjehem. Efter mordbranden flyr hon till Boston, där hon smickrar sig in hos den lokale bordellägaren Mr. Edwards, och får honom att försörja henne. Efter att ha utnyttjat honom tills han är på gränsen till vansinnig, försöker Cathy ge sig av med en stor del av hans pengar. Men Mr. Edwards ertappar henne och det leder till ett våldsamt bråk mellan de båda där Mr. Edwards slår halvt ihjäl henne.

Sönderslagen tar hon sig till Trasks trappa, där nu endast Adam och Charles bor då föräldrarna är döda, och där hittar Adam henne och tar hand om henne. Adam och Cathy gifter sig (Adam är den drivande parten i giftermålet) och de

¹⁵ John Steinbeck, *Öster om Eden*, Stockholm 2002 (1952) s, 72

flyttar till Salinas där de får familjen Hamilton till grannar. Cathy, som mer och mer målas upp som en personifikation av ondskan föder tvillingarna Aron och Cal. Dessa två tvillingbröder fortsätter motivet med Kain och Abel, inkluderande Arons död indirekt orsakad av Cal, precis som historien förtäljer.

Cathy lämnar familjen direkt efter födseln av tvillingarna, och skjuter Adam i axeln i flykten. Hon tar sig in till staden Salinas där hon får jobb som prostituerad på en av bordellerna, efter att hon bytt namn till Kate. Därvid börjar ännu en parallellhistoria där vi får följa Kates maktspel för att få död på bordellmamman Faye och själv ta över stället. Hon lyckas så småningom med sitt mål och startar den mest perversa bordellen i Kalifornien.

Samtidigt växer tvillingarna Aron och Cal upp, Aron som den milde, vackre Abel, och Cal som den buttre enstöringen Kain och svartsjukemönstret inför faderns gunst fortsätter. Cal som är mindre naiv än sin veke broder får så småningom reda på att modern, som sagts vara död, faktiskt är bordellmamman Kate, och svartsjukans vrede driver honom till att berätta hemligheten för Aron. Då Arons bild av den änglalika modern slås samman tar han värvning och dör så småningom i strid, något som Cal lägger på sitt samvete.

Kate som börjar komma upp i åren och lider av artrit tar livet av sig inte långt efter det första riktiga mötet med en förtvivlad Aron. Efter många om och men får Cal faderns välsignelse när han ligger för döden, och historien slutar hoppfullt.

Främlingen

Främlingen som utkom 1942 utspelar sig i Algeriet i början av nittonhundratalet och handlar om en ung man vars namn är Mersault. Den börjar med en mening som sätter tonen för hela den resterande delen av romanen, nämligen; "Mamma dog idag. Eller igår kanske, vet inte."¹⁶

¹⁶ Albert Camus, *Främlingen*, Pössneck 2009, (1942) s, 7

Med samma likgiltighet möter den unge Mersault, som både är huvudperson och berättare alla kommande händelser i romanen, allt ser han på som ett spel av tillfälligheter. Mersault åker ut för att gå på sin mors begravning och står oförstående inför sorgen under likvakan och begravningen. När han är tillbaka i Alger dagen efter går han på bio, åker och badar och träffar flickan Marie som han inleder ett förhållande med.

Dagarna flyter på i samma takt som romanens sidor, och Mersault verkar mest drivas av sina primitiva drifter, han äter när han är hungrig, älskar när han känner åtrå och svalkar sig i havet när han är för varm. Inga abstrakta tankegångar går att finna, totalt oförmogen som han är att engagera sig i livets storheter och känna starka känslor som sorg eller kärlek.

Man slås av vardagens meningslöshet när han beskriver dagens sömniga förlopp, med jobb, lunch, siesta, jobb, middag, sömn o.s.v. Mersault gör aldrig mer än det som krävs av honom, och han reflekterar aldrig över sitt liv eller sina handlingar. Mersault lever i en absurd, meningslös värld och han känner varken hopp eller framtidstro.

När flickvännen Marie frågar honom om han älskar henne svarar han att det inte betyder någonting, men att det gör han nog inte.¹⁷ Mersault råkar av "misstag" döda en arab på stranden som tidigare har bråkat med hans vän Raymond. Han arresteras för brottet men känner ingen skuld eller ånger.¹⁸ På detta vis målas han upp som en absurd människa i en absurd värld, och han betraktas som känslökall och blir föremål för hat och förakt.

När domaren och juryn dömer honom till döden för mordet på araben, är den bakomliggande orsaken egentligen hans känslökallhet som ingen kan relatera till, han platsar inte inom deras konvention över vad mänsklighet är. Han förstår inte vad synd är. För Mersault, är alla handlingar likvärdiga i sin meningslöshet, och därför döms han också till döden. Mersault är en främling i världen, och en främling för sig själv, en absurd människa i en absurd värld.

¹⁷ Camus, *Främlingen* s. 46

¹⁸ Camus, *Främlingen*, s. 87

Jämförande analys

Främlingen och *Öster om Eden* ur ett existencialistiskt perspektiv

Vi har alltså konstaterat att Mersault i *Främlingen* kan beskrivas som en oskyldig och omedveten människa. Trots att berättelsen utspelar sig utifrån Mersaults perspektiv i jag- form så får vi inte ta del av några djupare reflektioner eller funderingar från hans sida. De existerar helt enkelt inte hos Mersault. Han handlar utan något egentligt reflekterande och är mest fokuserad på sina primitiva drifter. Därav är han en s.k. animaliskt oskyldig.¹⁹ Han ägnar sig aldrig åt några abstrakta tankar eller hänger sig åt några starka känslor. Under moderns begravning visar han inte någon märkbar sorg och inte heller när han kommit hem igen. Någon kärlek för Marie finns inte, bara åtrå, och vänskapen till Raymond spelar egentligen ingen roll.

Mersault låter helt enkelt dagarna gå sin gilla gång och trots att romanen till stor del utspelar sig i dödens närhet, (först modern, sedan mordet på araben och slutligen Mersaults dödsdom) reflekterar han aldrig över döden eller meningen med livet. När han skjuter araben på stranden är det "på grund av solen" och inte en handling han ångrar.²⁰ Inte förrän han själv står inför döden i och med dödsdomen börjar Mersault medvetet reflektera och ta ansvar för sitt liv.

Hur ser då tematiken ut i *Öster om Eden*? I romanens moraliska agenda som handlar om den mänskliga själens dualism står Cathy ut som den karaktär man inte gärna känner någon sympati för, precis som Mersault. Inte heller Cathy ger utlopp för några starkare känslor och vi får inte ta del av några längre reflektioner som rör framtiden eller abstrakta känslor. Hon verkar precis som Mersault vara en känslokall främling i samhället och även hon är en mördare.

¹⁹ Stenström, s. 263

²⁰ Camus, *Främlingen* s. 127

Med hjälp av en undersökning av de likheter och specifika tankar som Nietzsche och den franska existentialistiska filosofin har gemensamt som Stenström har gjort i *Existentialismen*, och som Birthe Sjöberg sedan har utkristalliserat och arrangerat i ett punktschema ska jag nu jämföra romanerna *Främlingen* och *Öster om Eden*.

Jämförelsebasen jag kommer att använda mig av består av punkterna; *Gud är död, mot alla sorters system, den existentialistiska livskänslan, livslögnen och det inautentiska tillståndet, den fria viljan och friheten som ger ansvar*.²¹ Jag kommer också att undersöka begreppen *främlingskap, medvetandets betydelse och självmördaren är motsatsen till den dödsdömde*, som alla har stor relevans i den franska existentialistiska filosofin och hos Camus.

Jag kommer att fokusera på jämförelsen mellan karaktärerna Mersault och Cathy och se om jag kan hitta samma drag hos Cathy som hos Mersault, och därmed förklara även hennes absurda oskuld ur en existentialistisk synvinkel.

Gud är död

Gud ses endast som ett alibi som folk söker för att undgå det ansvar för sitt eget liv som den totala friheten Guds död innebär.²²

Mersault ger, som sagt, överhuvudtaget inte utlopp för några mer andliga tankar under den större delen av romanen utan är fokuserad på att leva i nuet. Man vet inte om han tror på Gud förrän i slutet av romanen, då han faktiskt ger uttryck för att han inte tror på Gud. Det sker när han befinner sig i fängelset och inväntar dagen för hans avrättning, och fängelseprästen besöker hans cell för att ge honom en sista frälsning om han så vill. Men trots fängelseprästens ivriga vädjan om att han ska ta emot frälsningen så vägrar Mersault. "Jag svarade att jag

²¹ Sjöberg, 69 ff

²² Sjöberg, s. 70

inte trodde på Gud.”²³Han vet att Gud inte finns och att frälsningen är omöjlig. Han litar bara till sig själv.

Detsamma gäller för Cathy. Hon uttrycker inte någon gång under romanen någon tro på Gud. Hon utför regelbundet handlingar som tydligt går emot kristna värderingar. Som liten flicka berättas det hur hon, med hjälp av sin otroliga tjuvningskraft brukade få pojkar att ge henne smycken och värdesaker, antagligen stulna av ovetande föräldrar. Hon berättas även ha erbjudit ett par killar till att ta på henne sexuellt, men ska sedan ha anklagat dem för att ha förgripit sig på henne. Hon ljuger och utför diverse irrationella handlingar, som att driva en ung lärare till självmord och att bränna inne sina föräldrar.

När Cathys far föreläser för henne om den makt Gud gett honom som fader så ler Cathy känslolokalt och tittar honom i ögonen. Hon möter hans ord med stumt förakt.²⁴ Nästan alla handlingar hon gör talar mot samtliga kristna och moraliska värderingar och därför kan man påstå att Gud för Cathy är död. Men det betyder inte att hon tror på djävulen. Cathy verkar istället endast lita på sig själv och går helt sin egen väg. Precis som Mersault lyder hon tesen ensam är stark och bryr sig inte om normer och lagar. Detta leder mig in på nästa gemensamma beröringspunkt; hon är nämligen till synes mot alla sorters system.

Mot alla sorters system

Då Gud är död och inga absoluta sanningar finns, finns inte heller några system och doktriner. ”Allt måste ständigt omprövas, varför trossystem, skolbildningar och filosofiska system bör upplösas”, skriver Sjöberg.²⁵

Cathy revolterar mot sina föräldrar, vägrar fortsätta gå i skolan och har ingen respekt för varken skolväsendet eller dess representanter då hon driver sin

²³ Camus, *Främlingen* s. 142

²⁴ Steinbeck, s.182

²⁵ Sjöberg, s. 70

latinlärare till någon sorts olycklig kärlek och förtvivlan. Hon trotsar lag och ordning totalt när hon iscensätter ett inbrott och flyr med faderns pengar, efter att ha låst in föräldrarna och tänt på huset. När hon träffat Adam gifter hon sig med honom för att få skydd, och ser ingen anledning att samtidigt gå i säng med Adams bror.²⁶

Cathy vägrar dessutom att finna sig i rollen som husfru och mor på en plats hon aldrig ens velat åka till, och lämnar både Adam och tvillingarna strax efter födseln, samtidigt som hon skjuter Adam i axeln. Väl på bordellen omkullkastar hon all ordning och tar med taktisk list så småningom över stället.

Mersault lever lite på samma vis som Cathy, utanför samhällets ramar och konventioner, ointresserad inför människors åsikt om honom. När han dagen efter sin mors begravning är hemma igen och enligt normen borde sörja åker han istället och badar. Likaså har han ingen respekt för rättsväsendet, och han ifrågasätter nyttan av en advokat. Han tror inte heller på Gud och något trossystem som sagt, utan avfärdar fängelseprästen i den stund då människor allt som oftast hade "krupit till korset", bokstavligen.

Med tesen *mot alla sorters system* menar alltså Nietzsche och de franska existentialisterna ett ständigt ifrågasättande av alla läror, filosofi, trossystem och skolbildningar, eftersom Gud är död och ingen sanning finns. Mersault och Cathy gör just detta då de ständigt vägrar rätta sig efter tro, skolregler, sociala normer och rättssystem. Den enda sanning de har är deras egen.

Steinbecks egen röst bryter igenom vid en passage i *Öster om Eden* där han beskriver sin tro på den enskilde individen och sitt motstånd till tanken bunden vid ett system. Tankarna är som tagna från den existentialistiska filosofin: "Människan är den enda skapande djurarten och hon har bara ett verktyg att skapa med, nämligen sin individuella kraft. (---) Gruppen uppfinner aldrig något själv. Den ensamma människosjälén är det enda dyrbara."²⁷

²⁶ Steinbeck, s. 122

²⁷ Steinbeck, s. 126

Den individuella kraft Steinbeck nämner kan jämföras med livskraften i existentialismen. Livskraften beskrivs som den känsla eller närvaro som slutligen får personerna att förmå leva utan några så kallade sanningar och acceptera livet som det är.²⁸ Han fortsätter;

Och detta tror jag: att den enskilda människans fria forskande tanke är det värdefullaste i världen. Och detta vill jag kämpa för: tankens möjlighet att utan band röra sig vart den vill. Och detta måste jag kämpa mot: varje lära, religion, eller statsform som binder eller förstör individen... (M)en det minskar inte mitt hat mot systemet och jag kommer att bekämpa det till försvar för det enda som skiljer oss från de icke skapande djuren.²⁹

Hos Camus är tanken om människans medvetande grundläggande. Den stora frågan i hans teorier är om man kan leva i en absurd värld, medveten om att den är absurd. Den fria tanken som Steinbeck uttrycker det, kan likställas med detta upplysta, fria medvetande, som inte är bundet vid något system.

"(K)ampen för existensens värde kan endast föras av den ensamma människan själv, aldrig av den objektive tänkaren som sysslar med traderade livsåskådningar och system." skriver Stenström om Nietzsches och de franska existentialisternas tankar och talar alltså om samma subjektivism som Steinbeck.³⁰ Den totalt fria ensamma människan kämpandes mot en absurd värld är grundtanken i Camus filosofi.

I fas med detta är Mersault och även Cathy, vilket jag kommer att bevisa, två mycket ensamma människor. De kämpar ensamma i en absurd värld, och de beskrivs båda upprepade gånger som främlingar i världen.

Den existentialistiska livskänslan

Den existentialistiska livskänslan, som är gemensamt för Nietzsches texter och

²⁸ Sjöberg, s. 225

²⁹ Steinbeck, s. 127

³⁰ Stenström, s. 60

de franska existentialisterna, sammanfattar Stenström i tre punkter. Det är "Livets prioritet över tanken", "Den subjektiva upplevelsens rätt över 'den allmänna meningen'" och "Individens eget ansvar för att den meningslösa existensen får innebörd".³¹

"Livets prioritet över tanken" innebär en understrykning av existensens flyktighet och skörhet. Människan finns endast till i nuet, vartill och varför måste hon själv bestämma.

Både Cathy och Mersault lever i nuet. Mersault skänker ingen vidare tanke på sin mor väl hon tillhör det förflutna, och han intresserar sig inte för att planera sin framtid, vare sig det gäller giftermål eller karriär. Ingen av dem har några förhoppningar inför framtiden eller reflekterar över de dagar som har gått. Det individuella självförverkligandet och den subjektiva upplevelsens rätt över all objektiv kunskap kan även de appliceras på båda romanerna och romankaraktärerna.

Den subjektivitet som jag tidigare talade om under stycket "mot alla sorters system" går att finna både hos Cathy och hos Mersault. De är båda extremt självriktade och självständiga och förlitar sig som sagt inte på någon vän, någon tro eller något system. Det är deras egna upplevelser som betyder något, inte förutfattade uppfattningar om världen.

Den tredje punkten som handlar om individens eget ansvar att ge mening åt existensen, går inte att tillämpa på karaktärerna förrän de är så kallat medvetna. Det blir de inte någon av dem förrän i slutet av romanerna. Innan de är medvetna om den absurda och meningslösa värld de lever i, kan de inte reflektera över den, ta ansvar för den och där igenom ge den mening.

Livslöggen och det inautentiska tillståndet

Livslöggen är resultatet av de roller som människor gömmer sig i för att undgå det autentiska livet och ansvaret som kommer med det. Detta kallas ett inautentiskt tillstånd. Istället för att ta ansvar och välja ett autentiskt liv låter

³¹ Stenström, s. 61

människorna identifiera sig med sina roller i vardagen, skriver Stenström.³²

Stenström förklarar att även om Nietzsche själv aldrig använde begreppen autenticitet eller inautenticitet så stämmer hans tankar innehållsmässigt med dessa begrepp, när han skriver om de ensamma redliga, kontra de auktoritetsbundna karaktärerna i samhället. "Ensamhet och lidande möter sålunda den människa som vågar ärligt befatta sig med existensens grundproblem. Lättja och förljugenhet präglar däremot de aningslösa massmänniskorna" skriver han.³³ Att den som ger sig i kast med livets absurda verklighet kommer mötas av ensamhet skrev även Steinbeck.³⁴

Lättja är en av Mersaults tydligaste egenskaper i *Främlingen*. Som tidigare nämnt så är intresset för mat, en cigarett, att älska eller bada det viktigaste för Mersault även i allvarliga situationer, som vid hans mor likvaka och begravning, under sorgetiden, och i fängelset. Under rättegången när han pratar med sin advokat tänker han att "Jag ville gärna försäkra honom att jag var som alla andra, precis som alla andra." Men i grund och botten tjänade allt det där ingenting till och av lättja gav jag upp."³⁵

Och förljugenhet är ett ord som summerar Cathy väl. Hon ljuger redan från det att hon är ett litet barn och lögnerna blir bara värre ju äldre hon blir. Man får också känslan av att hon lever i lögn och förljugenhet rent allmänt, då hon aldrig riktigt reflekterar över varför hon betar sig som hon gör förrän i slutet av sitt liv. Hon verkar då inse att hon på något vis ljugit för sig själv genom att ha levt som hon har gjort.

Cathy och Mersault likaså gömmer sig båda i arbete och vardag och reflekterar inte över sina liv. Mersault beskriver vardagens sömniga kretslopp där alla dagar är sig lika, och Cathy gömmer sig på sitt mörka rum på bordellen och vill inte gå ut. De är båda mer eller mindre avskiljda från verkligheten,

³² Stenström, s. 64

³³ Stenström, s. 64

³⁴ se citat under stycket *mot alla sorters system*

³⁵ Camus, *Främlingen*, s. 82

åtminstone känslomässigt.

Sjöberg skriver i sin avhandling att många människor utnyttjar denna avskildhet. "Istället för att närma sig livet, acceptera verkligheten som den är, så förstärker de sin avskildhet." Just detta gör de båda karaktärerna innan de når insikt. Främlingskapet har blivit något betryggande och "(l)ivsförnekelsen blir ett sätt att fly problemen", skriver Sjöberg.³⁶ Det beskrivs att Cathy "utnyttjade sin olikhet till att åstadkomma en pinsam förvirring i sin omgivning" och hon är ändå omgiven av människor som vill henne väl.³⁷ Adam, Sam, hennes barn, och Faye, men hon släpper inte in dem och vägrar se verkligheten som den är.

Mersault har även han människor omkring sig som vill komma honom nära, Marie och Raymond, men inte heller han är redo att ta ansvar för sitt liv förrän han har blivit medveten. Mersault och Cathy är båda alltför fångade i vardagens rutiner och påverkade av främlingskapet.

Främlingskapet

Främlingskapet beskrivs i *Myten om Sisyfos* som en av de centrala känslor som det absurda medför. Till och med människor upplevs som omänskliga och vi blir främlingar för oss själva och vår omgivning.³⁸

Mersault är själv den främling som romanens titel introducerar. Folk förundras och fascineras av honom, skräms lite av honom, för han är inte någon annan lik. Han följer inte regler och konventioner, han bara är.

Mersault behöver inte någon annan än sig själv, vilket han tydligt visar under romanens gång genom att ständigt avvisa eller i alla fall hålla en skarp distans till människor, till deras hjälp och längtan efter relationer. Han bryr sig inte om att ge sin mor ett ordentligt farväl på hennes begravning och när Marie frågar honom om han älskar henne och om han vill gifta sig med henne, svarar han att

³⁶ Sjöberg, s. 224

³⁷ Steinbeck, s. 72

³⁸ Albert Camus, *Myten om Sisyfos*, Viborg 2001 (1943)

det inte spelar någon roll men att han kan göra det om hon vill.³⁹Han har inte behov av att älska någon, eller av att skapa relationer. När grannen Raymond ivrigt pockar på ett jakande svar om att de är kompisar, svarar Mersault ja, därför att Raymond verkar vilja det så mycket.⁴⁰

Mersault ifrågasätter också att han ska behöva ha en advokat under rättegången, och han avsäger sig all hjälp från Gud och religion då han nästintill kastar ut fängelseprästen ur sin fängelsecell. Han föredrar att kämpa ensam. Han är en främling i en absurd värld, och det är också resultatet av detta icke-konventionella främlingskap han slutligen blir dömd för, och inte mordet på araben. Åklagaren säger under rättegången om Mersault att;

Han förklarade att jag inte hade något att göra med samhället när jag inte kände dess mest grundläggande regler och att jag inte kunde vädja till människohjärtat när jag var okunnig om dess mest elementära reaktioner.⁴¹

Åklagaren beskriver också "den fasa som jag känner inför ett människoansikte där jag ingenting annat läser än något monstuöst."⁴² Dessa små regel- och konventionsbrott, samt den ständiga avsaknaden av starka känslor och ånger passar sig inte ett modernt kristet samhälle, och Mersault ses som en avart.

Också Cathy är en främling i *Öster om Eden*, och även hon beskrivs som ett "monstrum", fast här av författaren själv.⁴³Ända sedan hennes barndom har hon stått utanför den mänskliga gemenskapen. "(F)olk tittade på henne, vände bort blicken, tittade igen förbryllade inför något de fann främmande."⁴⁴Människor fascinerar av henne men blir osäkra i hennes närhet.

Men inte heller Cathy verkar ha något behov av kärlek och nära relationer.

³⁹ Camus, *Främlingen*, s. 55

⁴⁰ Camus, *Främlingen*, s. 42

⁴¹ Camus, *Främlingen*, s. 126

⁴² Camus, *Främlingen*, s. 126

⁴³ Steinbeck, s. 72

⁴⁴ Steinbeck, s. 73

Hon ljuger och manipulerar skolkamrater och sina föräldrar. Cathys mamma beskriver att "(h)ennes dotter hade blivit främmande för henne" och hon sprider allmänt obehag omkring sig.⁴⁵Hon flyr hemifrån och fortsätter sitt taktiska intrigerande hos hallicken Edwards, och sedan hos Faye. Det beskrivs att hon har en speciell egenskap, "nämligen att inte lita på någon eller anförtro sig åt någon. Hon isolerade sig psykiskt."⁴⁶Denna psykiska isolering och ensamhet har Mersault och Cathy gemensamt; kanske en ofrånkomlig konsekvens i en absurd värld, där man ännu inte omfamnat absurditeten.

Den fria viljan och friheten som ger ansvar

Den fria viljan och den totala friheten är centrala teman i den franska ateistiska existentialismen och även i *Främlingen* och *Öster om Eden*. Det kan inte finnas någon bunden vilja i en värld där alla är totalt fria, utan endast mer eller mindre starka viljor. Det är denna fria vilja som skiljer det mänskliga medvetandet från tingen.⁴⁷Och den totala frihet som människan får i och med Guds död innebär inte ett undantag av ansvaret, endast av skulden. Den fria viljan är ett övergripande tema i *Öster om Eden*. Steinbeck poängterar gång på gång möjligheten att välja, och betydelsen av att ta ansvar för sig själv och sina handlingar.

Det ingick i Steinbecks moraliska tema för romanen att diskutera den mänskliga själens dualism, den eviga balansen mellan gott och ont och därigenom människans möjlighet att själv skapa sitt liv.⁴⁸ Han gör det dels genom den bibliska allegorin med Kain och Abel- motivet som personifieras i Cal och Aron, men också genom Cathy som visar sig vara mer dynamisk än man först tror, samt genom diskussionerna mellan den kinesiske tjänaren och idealisten Li, den gode Samuel och den naive Adam.

⁴⁵ Steinbeck, s. 82

⁴⁶ Steinbeck, s. 153

⁴⁷ Sjöberg, s. 69 f

⁴⁸ McCarthy, s. 117

Jag är medveten om att denna diskussion strider mot de existentialistiska tankarna om det inte finns något gott och ont. Men med detta i beaktande vill jag betona att vad Steinbeck i *Öster om Eden* kommer fram till är att det egentligen inte finns något helt gott eller ont och att det är människans eget ansvar att genom medvetna val skapa sitt liv. Det är detta resultat av diskussionen som jag anser stämmer bra in i den existentialistiska livsåskådningen.

Steinbeck börjar med att presentera tvillingarna Cal och Aron som två representanter av vars en sida av myntet, precis som det bibliska motivet gör gällande. Cal beskrivs som en mörkhårig, stark, tystlåten och klipsk pojke som kör med sin bror och som inte drar sig för att ljuga. Aron däremot är blond och lockig, med snälla blå ögon och ett sätt som får folk att älska honom direkt.⁴⁹

Man tvekar inte inför vem som ska representera den mörka respektive den ljusa sidan. Men Steinbeck tänjer på begreppen och visar att det onda och goda inte är svart och vitt, utan att vi alla har lite av varje i oss, genom att successivt låta den grubblige Cal bli den sympatiske karaktären som läsaren identifierar sig med.

Under en av Cals svaga ögonblick oroar han sig över det faktum att han kan ha ärvt sin mors ondska då han ofta drar till sig trubbel. Men då finns den pragmatiska idealisten Li där och talar honom till rätta; "Understå dig inte att driva med strömmen! Det är lätt att ursäkta sig genom att hänvisa till sina föräldrar. Vad du än gör, så är det på ditt ansvar, inte på din mors."⁵⁰

Uttryckt genom Cals inre strid med sig själv betonas den fria viljan och ansvaret, som man kan koppla till den franska existentialismen och den totala frihet som Guds död innebär. Med friheten kommer ansvaret att själv skapa sitt liv och ge det mening då det inte finns några sanningar eller någon typisk mänsklig natur där människor föds onda eller goda.

Att "driva med strömmen" som Li proklamerar emot kan jämföras med begreppet "mängdförsjunkhet" i existentialismen. När en människa undviker

⁴⁹ Steinbeck, s. 326

⁵⁰ Steinbeck, s. 430

ansvaret för sitt eget liv och istället gömmer sig bakom roller och ursäkter blir hon en del av mängdförsjunkheten, en personlighetens urartning.⁵¹

Den fria viljan och valet betonas än mer i *Öster om Eden* i det omfattande stycket där Li, Adams vise tjänare berättar om bibelstycket om Kain och Abel, där han hittat olika översättningar på det hebreiska ordet "timsjel" i samband med mänsklig synd.⁵² Denna passage i romanen har betydligt gemensamt med den fria viljan och friheten som ger ansvar i existentialismen. Li inser att den ursprungliga betydelsen av ordet varken är "Råd över henne" eller "Du skall råda över henne" utan "Du *må* råda över henne" (synden). Det Li förespråkar med ordet *timsjel* är valet som alltid är närvarande och att man alltså själv har ansvar för hur man handskas med synden;

Den amerikanska bibeln *befaller* människan att besegra synden och man kan kalla synden för okunnighet. Den engelska *lovar* henne att hon till slut ska råda över synden. Men det hebreiska ordet, *timsjel*, lämnar valet öppet. Det är det viktigaste ordet i världen. Det överlämnar åt människan själv att välja vägen.⁵³

Också i Camus filosofiska teorier ligger betoningen på det fria valet och ansvaret det innebär att skapa sitt eget liv, och att själv ge det mening. Hos Camus handlar det dock inte specifikt om att välja dygd före synd, då det inte finns något helt igenom gott eller ont i den slumpmässiga och absurda värld han anser att vi lever i. Att värdera ting och handlingar överhuvudtaget är alltså totalt meningslöst då det inte finns några sanningar, något gott eller ont eller någon synd eller dygd. Det viktiga är att reflektera, göra medvetna val och leva så mycket som möjligt.⁵⁴

Dessa tankar illustrerar Camus delvis genom Mersault. Trots att Mersault inte är en särskilt älskvärd eller öppenhjärtig människa och trots att han dödar araben, så menar Camus att Mersault inte är en ond människa, då det inte finns

⁵¹ Stenström, s. 49

⁵² Steinbeck, s. 292

⁵³ Steinbeck, s. 294

⁵⁴ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 52

något som är ont. Han är en oskyldig människa i en absurd värld, ännu inte medveten och ovetandes om vad synd är. Det ansvar som friheten ger honom har ingenting med skuld eller skam att göra.

”Man räknar med ansvarigheten, men inte med skulden”⁵⁵ skriver Camus om den absurda människan i *Myten om Sisyfos* och Mersault säger just det; ”Jag sa att jag inte visste vad synd var för något. Man hade bara meddelat mig att jag var skyldig. Jag var skyldig, jag betalade, mer kunde man inte begära av mig.”⁵⁶ Men Mersault har ännu inte blivit medveten och reflekterar alltså inte ännu över sitt liv och gör medvetna fria val, detta kommer först i slutet av romanen.

I *Öster om Eden* fortsätter Li med att berätta om den bibliska figuren Kain och att även han har en valmöjlighet. Detta kan tillämpas först och främst på karaktären Cal då Steinbeck låter honom följa i Kains fotspår och orsaka sin bror Arons död;

Men 'Du må' – det gör en människa stor, det gör henne till gudarnas vederlike, ty trots brodermördarens svaghet och förnedring får han därmed det stora valet. Han kan välja sin väg, kämpa sig fram och segra... Det är ingen konst att av lättja eller svaghet kasta sig i gudarnas famn och säga: 'Jag kan inte hjälpa det, det var så bestämt.' Men tänk så härligt att kunna välja! Då känner man sig som en människa.⁵⁷

Men det kan också appliceras på Mersaults situation i fängelset efter mordet. Mersault avvisar fängelseprästen bryskt då han inte har tid för sådant som inte intresserar honom.⁵⁸

Även en mördare har möjligheten att ta ansvar för sitt eget liv. Mersault kan, som Li så klokt beskriver i *Öster om Eden*, kasta sig i armarna på fängelseprästen, förneka sig själv, be om förlåtelse och komma med ursäkter om att det var något förutbestämt. Detsamma gäller för Cathy. Men det Camus förespråkar är att det är alltför enkelt att till Gud i tid och otid och inte ta ansvar för sitt eget liv, vilket

⁵⁵ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 58

⁵⁶ Camus, *Främlingen*, s. 145

⁵⁷ Steinbeck, s. 295

⁵⁸ Camus, *Främlingen*, s. 143

Mersault slutligen väljer att göra. ”Detta är inte teologi. Jag är inte svag för gudar. Men jag har fyllts av en ny kärlek till det underbara instrumentet människosjälén. Den blir alltid angripen men aldrig förstörd – därför att ’du må’”⁵⁹, avslutar Li sitt resonemang och talar därmed ett filosofiskt språk som delvis liknar Camus’.

Till och med Cathy, den mest stereotypa onda av alla karaktärer i *Öster om Eden* får så småningom en mer dynamisk karaktärsbeskrivning. I ett längre stycke där Steinbeck talar direkt till läsaren verkar han ha ångrat sin bryska framställning av henne och berättar att Cathy ju faktiskt gjorde Adams liv ljusare;

Vi kanske inte förstår Cathy men vi kan så mycket annat, vi kan ha stora dygder och stora synder. Och vem har inte inom sig sett en skymt av det mörka vattnet? Det vore orimligt om vi inte både förstod änglar och djävlar eftersom vi själva har uppfunnit dem.⁶⁰

Steinbeck är alltså med på det faktum att det inte finns någon mänsklig natur där man kan vara antingen helt ond eller helt god, och någon gudstro visar han inte heller på då ”änglarna och djävlarerna” är skapade av människan själv. Vi har bara vår fria vilja och bör ta det ansvar som friheten medför. Han fortsätter med att förklara att Cathy faktiskt försökte göra sitt missnöje hört, men att det aldrig kom fram till Adam då han var ”så bländad av hennes ögon”.⁶¹ ”Jag föreställer mig Cathy sitta tyst i väntan på att hennes havandeskap skulle ta slut, på en gård där hon inte trivdes och med en man som hon inte älskade”, fortsätter han och ger därmed en ny dimension till karaktären Cathy.⁶²

⁵⁹ Steinbeck, s. 294

⁶⁰ Steinbeck, s. 127

⁶¹ Steinbeck, s. 128

⁶² Steinbeck, s. 128

Medvetandets betydelse

Den existencialistiska livskänslan och livsglädjen uppenbarar sig inte förrän man väl har väckts från vardagens slummer och blivit klarsynt och medveten, innan dess lever man ett inautentiskt liv. Mersault handlar under större delen av *Främlingen* efter Camus existensfilosofiska agenda. Han lever i nuet, är ateist och motsätter sig alla sorters system, han värderar inte saker och ting och är helt oförstående inför saker som synd eller dygd. Men han är inte medveten om *varför* han handlar som han gör. Han är fortfarande en oskyldigt omedveten, som styrs av sina drifter, något som han förklarar för sin advokat; "min natur var så att mina fysiska behov ofta störde mina känslor."⁶³

Han reflekterar inte över sig själv, sitt liv och dess absurditet. Han är inte herre över sina handlingar, och tillfälligheter styr många gånger hans liv. Han tar aldrig ställning utan låter andra människor ha stort inflytande på hans liv, som när grannen Raymond får honom att skriva ett brev till hans älskarinna.⁶⁴

Än så länge har man inte heller fått ta del av något reflekterande från Cathys sida. Man vet inte hur hon tänker eller känner, eller varför hon gör som hon gör. Hon är precis som Mersault en animaliskt oskyldig, som handlar utan att egentligen reflektera, och som drivs av sina drifter och inte tar ansvar för sitt liv.

Men de båda karaktärernas inställning förändras i slutet av romanerna, då de på olika vis ställs inför döden. Båda uppvisar för första gången reflekterande drag och s.k. mänskliga känslor. De fylls med insikt och medvetande om livets absurditet, även om det tar sig uttryck på olika vis för de två karaktärerna.

Mersault arresteras för mordet på araben och tillbringar dagarna i en cell väntande på sin slutgiltiga dom. Han hoppas tappert på sin benådning och börjar sakna de självklara sakerna utanför murarna, men vänjer sig snabbt vid rutinerna i fängelset, precis som utanför. När rättegången väl går av stapeln och han döms till döden börjar Mersault äntligen vakna ur sin slummer.

Under det successiva "uppvaknandet" beskrivs det att han tänker på döden

⁶³ Camus, *Främlingen*, s. 81

⁶⁴ Camus, *Främlingen*, s. 42

och fryser och hackar tänder, som av någon slags närvaro, samt att han upprepade gånger avböjer fängelseprästens besök, och alltså hjälpen från Gud.⁶⁵När fängelseprästen besöker honom en tredje gång får han det utbrott som ger utlopp för den verkliga insikten, och han omfamnar medvetet livets absurditet.

För Cathy sker uppvaknandet när hon möts av sitt förflutna, då först maken Adam och sedan Cal och Aron besöker henne på bordellen, flera år efter hon begav sig. Adams likgiltighet får henne att betrakta sig själv i en ny dager, hon blir för första gången osäker, och inställsam. Hon får äkta mänskliga drag och vi får också ledtrådar till varför hon kan ha agerat som hon har gjort i hela sitt liv;

När jag var liten upptäckte jag vilka dumma och lögnaktiga idioter folk var. Min egen mor och far hycklade godhet. Och dem var inte goda. Jag kände dem. Jag kunde få dem att göra allt vad jag ville. Jag har alltid kunnat få folk att göra som jag vill. När jag var en halv vuxen flicka fick jag en karl att skjuta sig för min skull. Han hycklade godhet han också, men han ville bara ligga med mig – en liten flicka.⁶⁶

Cathy är medveten om de roller som folk tar, det som i existentialismen kallas det inautentiska tillståndet och hon föraktar dem för det. Hennes förakt för framförallt män har kommit av den hycklande omgivning hon vuxit upp i, där "kyrkan och bordellen kom till staden samtidigt".⁶⁷Människors driftstyrda enkelspårighet och hyckleri har drivit henne till att utnyttja dem och hon säger till Adam att hon "älskar att avslöja dessa lögnare".⁶⁸ Men hennes makt har legat i den blinda åtrå männen känt henne för henne, och när Adam inte längre intresserar sig för henne, tittar hon efter honom med en "tröstlös blick" och med tårfyllda ögon, "och hela hennes kropp skakade av något som kändes som raseri men även som sorg."⁶⁹

⁶⁵ Camus, Främlingen, s. 136

⁶⁶ Steinbeck, s. 312

⁶⁷ Steinbeck, s. 210

⁶⁸ Steinbeck, s. 313

⁶⁹ Steinbeck, s. 371

Det verkar som att Cathy för första gången blir medveten om sin ensamhet. När hon tänker på sonen Aron, som är så lik henne, "stack det till i bröstet på henne och modet sjönk" och "nu förstod hon att hon inte ville att Aron skulle få reda på något om henne...".⁷⁰ Hon börjar precis som Mersault att frysa, kanske av den närvarande livskraft som vill få henne att förmå att medvetet möta det absurda.⁷¹ Även om Cathys känslor för Adam, sina söner och Faye beskrivs som likgiltiga så hyser hon starkare känslor i allmänhet än vad Mersault gör, känslor som väcks av ett nyfunnet medvetande när hon reflekterar över sitt liv.

Cathy har som jag nämnt tidigare, utnyttjat sin olikhet och sin avskildhet till världen till att förneka livet och i och med det har hon också gått miste om att verkligen leva livet. Hon har precis som Mersault till stor del levt som en absurd människa efter Camus existencialistiska tankar, men utan det betydelsefulla medvetandet.

Själv mördaren är motsatsen till den dödsdömde

Enligt Camus finns det egentligen bara en verkligt allvarlig filosofisk fråga och det är självmordet.⁷² Efter att han i *Myten i Sisyfos* har konstaterat att det absurda är det enda givna värt att hålla fast vid, frågar han sig om självmordet måste följas som det absurdas konsekvens; "Det gäller att veta om man kan leva med absurditeten, eller om logiken kräver att man dör."⁷³

Medvetandet om det absurda betyder en ständig kamp som förutsätter en total frånvaro av hopp och mening. Istället för att som sina idéfilosofiska föregångare och gelikar (som han själv nämner i essän); Kierkegaard, Heidegger, Jaspers och Chestov, fortsätta att leta efter en slutgiltig mening med absurditeten, en mening som i alla dessa fall utmynnar i en vädjan till det

⁷⁰ Steinbeck, s. 491

⁷¹ Steinbeck, s. 448

⁷² Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 9

⁷³ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 44

religiösa,⁷⁴ anser Camus att "livet låter sig levas bättre ju mindre mening det har."⁷⁵

Vad Camus söker är den levnadsregel som gäller för det absurda, inte en ursäkt att fly undan. Han vill veta om det är möjligt att leva utan att vädja och han kommer fram till tre olika slutsatser som kommer ur det absurda; "min revolt, min frihet och min lidelse".⁷⁶ Jag vill i denna sista jämförande del av min uppsats undersöka om både Mersault och Cathy upplever de absurda konsekvenserna då de båda blivit medvetna människor.

"Revolten är en bekräftelse av ett förkrossande öde, men utan den resignation man hade kunnat vänta sig." skriver Camus. Revolten innebär ett ständigt ifrågasättande av tillvaron och Camus anser sig i den ha funnit den punkt då erfarenheten av det absurda leder åt ett annat håll än självmordet.⁷⁷

Mersault blir den absurde hjälte Camus förespråkar när han inför det omedelbara dödshotet som dödsdomen innebär vänder sig till just revolten. Tidigare har Mersault i cellen fortfarande vårdat ett sista hopp och funderat på om maskineriet i giljotinen alltid fungerar, eller om någon tidigare har lyckats rymma från en avrättning.⁷⁸ Men i det plötsliga medvetandet om den förestundande döden äger han äntligen insikt, "(J)ag var säker på mig själv, säker på allt (...) säker på mitt liv och säker på denna död som skulle komma. Ja, jag hade bara detta."⁷⁹ När han ligger på sin brits och tittar på stjärnorna sprider sig ett lugn över honom, och han känner sig verkligen lycklig och befriad.

Han har blivit medveten om livets meningslöshet och världens ömma likgiltighet men är ändå "beredd att leva om allt", och han avslutar med att önska att "det kom många åskådare på dagen för min avrättning, och att de hälsade mig

⁷⁴ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 30-37

⁷⁵ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 47

⁷⁶ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 55

⁷⁷ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 47

⁷⁸ Camus, *Främlingen*, s. 133f

⁷⁹ Camus, *Främlingen*, s. 147

med hatiska skrik.”⁸⁰

Mersault upplever här även den andra absurda slutsatsen, då han inte känner någon rädsla inför döden utan bara fullkomlig frihet. Camus menar att döden och det absurda är de bägge principerna för den enda rimliga friheten, då de förintar alla möjligheter till evighet frihet. Då människan berövas sitt hopp och sin framtid ökar hennes möjligheter att förfoga över sig själv.⁸¹

Den tredje slutsatsen, lidelsen, innebär att idealet för den absurda människan är det närvarande, att leva i nuet och inte tänka på framtiden eller det förflutna.⁸² Mersault håller sig fullständigt likgiltig inför både sin framtid och sitt förflutna genom hela romanen. Han sörjer inte sin mor då hon inte längre finns och han varken reflekterar över eller ångrar de handlingar han gjort. Han planerar inte sin framtid och vare sig det gäller giftermål med Marie eller befordring på jobbet så är det honom likgiltigt. Mersault följer alltså de tre slutsatser som Camus kan utröna ur absurditeten, och blir slutligen en medveten människa i en absurd värld.

Cathy har i min jämförelse med Mersault visat sig passa in på många av punkterna i den existencialistiska agenda som Camus beskriver i sin livsåskådning. Hon är ateist, motståndare till alla sorters system, värderar inte saker och ting som gott och ont och går sin egen väg i livet. Hon är precis som Mersault en främling, en oskyldig i en absurd värld och hon blir precis som Mersault slutligen en medveten människa. Men hon väljer självmordets och självuppgivelsens väg och ställs därmed som motsats till Mersault i det slutgiltiga valet.

Självordet, menar Camus, upplöser delvis absurditeten som förintar på samma gång som människan. Men absurditeten kan inte helt upplösas då den måste vidhållas som det enda givna. Istället undviker den självmordet eftersom den samtidigt är medvetande om revolten. ”Och motsatsen till självmördaren är

⁸⁰ Camus, *Främlingen*, s. 150

⁸¹ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 50f

⁸² Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 54

den dödsdömde” skriver Camus, och ”(d)enna revolt ger livet dess värde.”⁸³

Cathy väljer alltså den väg ur den medvetna absurditeten som Camus anser vara ett misstag. Efter det avgörande mötet med sonen Aron där Cathy för första gången i romanen visar s.k. mänskliga känslor, börjar hon tänka på sin barndom och ”den isolerade lilla flickan” hon var;

(E)mellanåt svepte en isande fläkt av fruktan förbi henne och hon tyckte att fienderna slöt sig omkring henne lika tätt som träden i skogen. Vartenda ord och varenda blick sårade henne och hon kunde inte springa och gömma sig någonstans. Hon skrek högt vid tanken på att hon inte hade någon fristad, inget ställe dit hon kunde fly.⁸⁴

Hon gråter och känner sig ”frusen och tröstlös, ensam och övergiven. Allt vad hon hade gjort hade hon drivits till.”⁸⁵ Steinbeck verkar här vilja visa att Cathy trots allt är en produkt av samhället och sin omgivning och den stereotypa bilden av hennes medfödda ondska natur skjuts bort för att istället visa en sårbar människa. Hon har i sin omedvetenhet låtit andra människor påverka henne för mycket, precis som Mersault.

När hon sedan funderar över vad hon har saknat jämfört med andra människor fylls hon plötsligt med insikt. ”När hon fick veta det var hon beredd- i en beredskap som hade varit latent i hela hennes liv.”⁸⁶ Därefter tar Cathy gift och somnar bort med ett leende på läpparna.

Man kan endast spekulera i vad hon har kommit fram till, men insikten skiljer sig onekligen från den Mersault har fått. Där Mersault har insett världens absurditet och meningslöshet, och ändå ställt sig beredd att leva om livet likadant, verkar Cathy snarare känna ånger för det sätt hon har levt sitt liv.

Hon har tidigare i romanen ständigt levt i nuet, men plötsligt reflekterar hon över människor i hennes liv, över handlingar hon gjort och drömmer om en framtid som sett annorlunda ut. Därmed lever hon inte i nuet och upplever inte

⁸³ Camus, *Myten om Sisyfos*, s. 47f

⁸⁴ Steinbeck, s. 529

⁸⁵ Steinbeck, s. 529

⁸⁶ Steinbeck, s. 530

den tredje slutsatsen, lidelsen. Inte heller revolten blir Cathys sätt att möta absurditeten, då hon istället väljer självmördarens väg. Men friheten, den känner även Cathy i det reflekterande ögonblick då hon själv väljer att döden ska komma och ta henne med.

Just det reflekterande ögonblick då Mersault inser att livet trots allt är värt att leva, är det ögonblick då Cathy slutligen bestämmer sig för att dö. Cathy som begår självmord blir här motsatsen till den dödsdömde Mersault.

Avslutande diskussion

Den idé som kom att utgöra ämnet för denna uppsats föddes ur en spontan tanke rörande karaktären Cathys obegripliga person i *Öster om Eden*. Jag nöjde mig inte med att denna känsloladdade, platta karaktär skulle vara en personifiering av ondskan i Steinbecks moraliska diskussion om godhet och ondska. Och även om Steinbeck i slutet av romanen gör Cathy mer dynamisk som karaktär så sökte jag en bättre förklaring av henne som person. Den fann jag i *Främlingen* och i karaktären Mersault. Mersaults lugna, kalla agerande och hans avsaknad av ånger inför det brott han begår kan inte ursäktas, men väl förklaras med Camus existencialistiska livsåskådning. Tanken slog mig att kanske även karaktären Cathy kan ges ett annat djup och en närmare förklaring genom att applicera just Camus tankar på henne.

Syftet med uppsatsen var att genom att göra en jämförelse av romanerna ur ett existencialistiskt perspektiv kunna visa att även Cathy är en oskyldig människa i en absurd värld. Hur gick då min jämförelse?

Jag hittade tidigt flera likheter mellan de båda karaktärerna med hjälp av de punkter från den franska existencialismen som Sjöberg tagit fram ur Stenströms undersökning. Det visade sig snabbt att de båda karaktärerna bäst kunde beskrivas som *omedvetna* människor, men deras agerande stämde ofta överens även med de medvetna i den franska existencialismen när jag tittade vidare på de olika punkterna. Jag kom fram till att både Cathy och Mersault är emot Guds existens och motståndare till alla sorters trossystem, rättsväsende, skolbildningar och filosofiska system, eftersom inga sanningar finns i en värld

där Gud är död och inget högre väsen existerar.

De delar av den existencialistiska livskänslan som inte kräver ett medvetande passar in på båda karaktärernas sätt att leva sina liv, och de bär båda delvis på livslögnen med sin lättja och förljugenhet. Den fria viljan och friheten som ger ansvar gav jag ganska stor plats i min undersökning då de utgjorde en intressant parallell till Steinbecks diskussion om den mänskliga själens dualism och fokuserandet på det individuella valet.

Jag tittade sedan närmare på begreppen främlingskap och medvetandets betydelse som jag anser vara relevanta beröringspunkter romanerna emellan. Mersaults främlingskap i *Främlingen* är mycket påtagligt för läsaren och Cathys främlingskap i *Öster om Eden* minst lika mycket, även om det är olika sorters främlingskap. Det var intressant att se att de båda slutade att vara främlingar i alla fall för sig själva i slutet av romanerna, tack vare medvetandet vars process jag gick närmare in på och jämförde under rubriken medvetandets betydelse.

När jag hade kommit såhär långt hade de flesta punkter ur existencialismen stämt i min jämförelse mellan romanerna och Cathy började hand i hand med Mersault ta form som en omedveten människa i en absurd värld, på väg att nå insikt. Men meningen "självmördaren är motsatsen till den dödsdömde" ur *Myten om Sisyfos* ställde min jämförelse på prov.

Mersault väljer förstås det sätt att handskas med det absurda som Camus förespråkar så att han som författare kan föra fram sin poäng med det absurda resonemanget. Det är revolten. Men Camus uttrycker tydligt att självmordet är ett misstag och inte något en absurd människa skulle göra då hon värnar om livet trots dess meningslöshet, men ta livet av sig är precis det Cathy gör. I det slutgiltiga valet väljer alltså Cathy att välja en väg som en medveten människa i en absurd värld aldrig skulle ha valt, som Camus ser det, och där skiljer sig Cathys insikt från Mersaults.

Men syftet med uppsatsen var också att se om jag kunde hitta typiska drag från den franska existencialismen i *Öster om Eden*, och det anser jag mig ha lyckats med. Många av tankemotiven i *Öster om Eden* stämmer bra överens med de från den franska existencialismen och Camus, något som antagligen beror på att båda romanerna är påverkade av efterkrigstidens strömningar.

Jag påstod i min inledning att karaktärerna Cathy och Mersault skulle ha gjort

samma typ av andliga resa ur ett existentialistiskt perspektiv. Det anser jag ha bevisat i min jämförelse vara ett sant påstående. Cathy och Mersault agerar på samma sätt, från att agera endast efter lust till att fyllas med insikt om livet och agera medvetet.

Tittar man på Cathy utifrån ett existentialistiskt perspektiv med de jämförelsepunkter jag har använt mig av anser jag att man kan kalla Cathy en oskyldig människa i en absurd värld, och jag har därmed också lyckats omvärdera synen av henne. Det är endast i det sista valet (och kanske det viktigaste, för här äger hon insikt) Cathy inte riktigt agerar som en medveten människa och gör ett misstag.

Det beror troligen på att den moraliska diskussion om ont och gott som Steinbeck för i *Öster om Eden* inte har samma slutgiltiga mål som Camus. Steinbecks syfte verkar ha varit att visa på att vi alla i våra mänskliga själar är fyllda med båda ont och gott, Cathy likaså, och att det inte beror på någon mänsklig natur hur vi är utan på samhällets påverkan på oss. Han tilltalar läsarna direkt vid en passage i romanen; "Ett barn kan fråga; Vad ska alltsammans vara bra för? Och en vuxen människa kan undra: Var ska den här världen ta vägen? Hur ska den sluta och vad är meningen med det hela?"⁸⁷

Camus och hans Mersault vet svaret på den frågan. Där Steinbeck provar sig fram och sätter gudstro mot diverse livsåskådningar, som ateism och individualism, och ont mot gott utan att komma med något mer konkret svar än självmordet, ger Mersault oss det enda svar han kan ge.

- Det finns ingen mening med livet.

⁸⁷ Steinbeck, s. 398

Litteraturförteckning

Primärlitteratur

Steinbeck, John, *Öster om Eden*, Stockholm 2002 (East of Eden 1952)

Camus, Albert, *Främlingen*, Pössneck 2009 (L'Etranger 1942)

Camus, Albert, *Myten om Sisyfos*, Viborg 2001 (Le Mythe de Sisyphe 1943)

Stenström, Thure, *Existentialismen*, Stockholm 1976

Sekundärlitteratur

Bjurström, C. G, *Albert Camus*, Stockholm 1957

Hansen, Thorkild, *Camus död*, Viborg 2004

Bråkenhielm, Carl-Reinhold, "Existentialism", ur *Aktuella livsåskådningar*, red. Carl-Reinhold Bråkenhielm m.fl., Falun 1999

Sartre, Jean- Paul, "Tolkning av främlingen", *Tystnadens republik & Sartre om Sartre*, Trondhjem 1988

Sartre, Jean- Paul, *Existentialismen är en humanism*, Viborg 2002 (L'Existentialisme est un humanisme 1946)

Sjöberg, Birthe, *Sivar Arnér- den livsbejakande nihilisten*, Lund 1993

Mccarthy, Paul, *John Steinbeck*, New York, 3:e utgåvan 1981

Fontenrose, Joseph, *John Steinbeck- an introduction and interpretation*, New York, 3:e utgåvan 1964

Otryckta källor: Internet

Falkman, Kaj, "Camus fann friheten i fiktionen", *Svenska Dagbladet*, Publiceringsdatum: 2009-06-13. Hämtat från: <http://www.svd.se/kulturnoje/understrecket/camus> 2010-12-10, utskrift i författarens ägo

Stenström, Thure, "Välkänd främling med ny ton", *Svenska Dagbladet*, Publiceringsdatum: 2009-06-13. Hämtat från: http://www.svd.se/kulturnoje/litteratur/valkand-framling-med-ny-ton_3055961.svd, 2010-12-10, utskrift i författarens ägo

Nationalencyklopedin: ALBERT CAMUS <http://www.ne.se/lang/albert-camus>

Nationalencyklopedin: EXISTENTIALISM <http://www.ne.se/lang/existentialism>

